

a zgodnie obranego Króla, Naiśniejszego Pana Henryka, księżę andegaweńskie, brata Króla Jego Miłości Francuskiego, co dawny a zwykły obyczaj potrzebuje, to do wiadomości wszystkim przywodziemy, iż sejm walny koronny, dla koronowania tegoż to nowo obranego Króla, Pana naszego, według praw dawnych w Krakowie na dzień czwarty miesiąca Oktobra w roku niniejszym [4 X 1573] składamy. A iż przed tym sejmem walnym, iako i przed inszemi walnemi sejmy, powiatowe sejmiki być mają, przetoż sejmiki powiatowe w każdym powiecie, na miejscach zwykłych, na dzień pierwszy miesiąca Septembra [1 IX 1573] naznaczamy. Na które wszystkich dygnitarzów, urzędników i wszystkiego rycerstwa każdego powiatu wzywamy i o to żądamy, aby się wszyscy na czas naznaczony, na miejsce zwykłe w powiecie swoim, na powiatowy sejmik ziachawszy, posły z pojszrodka siebie, ludzie mądre, godne [i] Rzeczpospolitą miłujące obrali, i one na sejm walny przyszłej koronacyi nowo obranego Króla, do Krakowa na czas wyszej pomieniony z zupełną i niezmierzoną mocą posłali. Ktorzyby się i przysiędże nowego Króla a Pana naszego, gdy nam wszystkie prawa i wolności nasze wszelakie poprzysięgać będzie, przysłuchali i o wszytkich potrzebach Rzeczypospolitej pilnych i nalegających, stanowić mogli. A mianowicie, o obronie wszystkich krajów tej Korony, o nowym obyczaju sądów, za którymbymy wszystkim obywatelom koronnym, prędzej i rychłej słusza sprawiedliwość czynić się i dochodzić mogła. A iż tydzień przed tym sejmem walnym koronacyi, na dzień dwudziesty ósmy miesiąca Septembra [28 IX 1573] pogrzeb zmarłego Króla, Jego Miłości Pana naszego, w Krakowie za zezwoleniem nas rad koronnych odprawić się ma, na ten tedy pogrzeb, na dzień naznaczony, aby się wszyscy chorążowie każdego województwa i powiatu, tak iako ich powinność niesie, w Krakowie stawili, dla odprawowania ceremonii zwykłej pogrzebu, w tym wszystkim chorążę obwieszczamy i napominamy.

Dan pod Warszawą u wsi Kamioniej, na sejmie walnym koronnym obrania nowego Króla, dnia XIX Maia, roku MDLXXIII.

VI. WTÓRE OZNAJMIE NIE KRÓLA NOWO OBRANEGO [20 MAJA 1573 R.]

My rady duchowne i świeckie, rycerstwo i inne stany Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, pospołu z innemi państwami do nich należącymi, cośmy się tu na ten sejm elekcyi nowego Pana ziechali.

1. Wszystkim wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy oznajmujemy, iż za łaską a pomocą Bożą dokonawszy statecznie tego chwalebnego aktu elekcyi nowego Pana, że go już przez zgodne Zwolenie i dobrowolne obranie nasze nam wszystkim pokazać raczył, Naiśniejsze Książę Pana, Pana Henryka, z łaski Bożej Andegaweńskie, Borbońskie i Alwerneńskie Książę a brata rodzonego Króla Jego Miłości Francuskiego, którego daj nam Panie Boże rychłe w dobrym zdrowiu a szczęśliwie oglądać. Wszakże pod tym czasem niż przyjedzie a regiment koronny na się weźmie, my jednak z powinności naszej opatrując potrzeby Rzeczypospolitej, przestrzegając niebezpieczeństw jej, któreby skądkolwiek pod tym czasem na nią przypaść miały, zwłaszcza niepokoju od nieprzyjaciół postronnych, tedyśmy takową obronę przeciw nim namówili, pospołu z innemi porządkami domowemi. Naprzód tedy dla obrony postąpiliśmy i uchwalili pobór pospolity na wszystkie państwa koronne i Wielkiego Księstwa Litewskiego, iaki był uchwalon na sejmie lubelskim na uniej¹. O którym osobliwie uniwersał iest napisan, iako ma być wybierany i oddawan. A iż naprędszego i nawiętszego niebezpieczeństwa się spodziewamy z strony Wielkiego Księstwa Litewskiego i innych państw do niego należących od Moskiewskiego, z którym przymierze w rychłym czasie wychodzi, tedy wszystek ten pobór, który iedno będzie z tamtych państw Wielkiego Księstwa Litewskiego, naznaczyliśmy i odkażali na obronę przeciw temu nieprzyjacielowi, do czego tu z Korony przydaliśmy ieszcze trzydzieści tysięcy złotych w monecie. Które pieniądze mają być oddane przez wielmożnego pana Iana Kostkę z Stemberka, kasztellana gdańskiego, podskarbiego ziem pruskich, do rąk wielmożnego pana Mikołaja Naruszewica, podskarbiego ziemskiego litewskiego, który

¹ Por. wyżej Uniwersał poborowy z 1569 r., nr LXXI, p. X.

nimi ma szafować wedle wolej hetmańskiej i panów rad onego państwa. A do Inflant zaś naznaczyliśmy trzydzieści tysięcy z poborów Województwa Płockiego i Mazowieckiego, które pieniądze z wybranego poboru ziem przerzeczonych, iego mość pan podskarbi koronny polski ma oddać do rąk pisarza polnego inflantckiego, pana Wojciecha Stabrowskiego, za kwitami iego mości pana starosty żmudzkiego iako hetmana i gubernatora onej ziemie, z ktorego wolą i rozkazaniem ma szafować temi pieniędzmi przerzeczony pan pisarz polny. Na Podole także dla ostrzeżenia i obrony tamtego pogranicza, poleciliśmy wielmożnemu panu Jerzemu Jazłowieckiemu z Buczacza, wojewodzie ruskiemu, hetmanowi polnemu, przyiąć służebnych iezdnych dwa tysiąca, husarów tysiąc, a kozaków o dwu koniu tysiąc, a pięćset pieszych, z których dwieście ma obrocie na zamek kijowski, a trzysta na inne zamki pograniczne. Którym wszystkim ma być płaca dana przez pana podskarbiego koronnego z tegoż poboru albo innych dochodów Rzeczypospolitej, albo skądkolwiek inąd będzie ich mógł dostać. Jest też w Dobrzyńskiej Ziemi przez obywateli jej z tegoż poboru przyp o wie dziana służba na sto koni rotmistrzowi niejakiemu panu Sumińskiemu, który ieszcze nie służył; którą rotę będzie winien tenże pan rotmistrz wywieść i stawić się z nią na Podolu, wedle oznajmienia i naznaczenia czasu i miejsca od pana hetmana. Ostatek tego poboru z Dobrzyńskiej Ziemi, co go zbędzie, ma się obrocie do skarbu koronnego. Podgórskim i śląskim żołnierzom, którym była przedtym służba na onym pograniczu przypowiedziana a ieszcze nie zapłacona, tym ma być zapłata z Województwa Krakowskiego i Sandomierskiego i Sieradzkiego, także i innym z ich ziem, wedle przypowiedzenia, a ostatek cobykolwiek tego poboru gdzie zbywało, ma być oddawano do skarbu koronnego wedle uniwersału koronnego, osobliwie waruiąc bezpieczeństwo z tych stron koronnych państw, które bliżej podległy niebezpieczeństwu iako strony Podgórza i Śląska, gdyż iego mość pan wojewoda krakowski, ktoregoby to urzędowi należało strzec miejsc onych, nie mogły odie- chać od zamku krakowskiego czasu potrzeby; tedy na miejscu iego poruczyliśmy to iego mości panu Piotrowi ze Zborowa, wojewodzie sandomierskiemu, pospołu z panem przemyskim. A w Wielkiej Polsce panu generałowi z panem marszałkiem nadwornym, w Prusiech zaś panu gdańskiemu, a na Podolu panu wojewodzie ruskiemu. Aby oni wedla okazyi i potrzeby każdej pilnowali i będlliwość mieli o każdym nieprzyjacielu, skądkolwiek o nim posłyszeć się mogło, aby wszystkim innym obywatelom koronnym o tym znać dawali, a ludzie do tego spo- sabiali, iakoby wszystkim naiazdom odpierać i gwałtom mogli. Którym panom dozwo- liliśmy, gdzieby tego była potrzeba i rotę żołnierzów przyjmować za pieniądze Rzeczypospolitej.

2. Sprawiedliwość i pokój wewnętrzny domowy ma się zachować, wedla postanowienia kapturów każdej ziemie, które w mocy swej zachowujemy do przyiachania i postanowienia Pana naszego przyszłego Króla. Ktorego iż się wrychle do nas być spodziewamy, tedyśmy też zarazem sejm walny na iego koronacją złożyli w Krakowie na dzień czwarty miesiąca Oktobra roku niniejszego [4 X 1573], a przed nim sejmiki powiatowe w każdej ziemi, wedle dawnego zwyczaju na swym miejscu, na dzień pierwszy miesiąca Septembra [1 IX 1573], wedle uniwersału osobliwie na to od nas wydanego. A teraz iuż zaraz do lego Królewskiej Miłości, wzywając go na to państwo, od nas naznaczyliśmy i wyprawili posły nasze, ich mość pany a bracią i kolegi nasze, księdza biskupa poznańskiego, pana wojewodę sieradzkiego, pana wojnieckiego, pana gnieź- nieńskiego, pana sanockiego, pana międzyrzeckiego, pana raciańskiego. A z strony rycerstwa pana starostę bełskiego, pana starostę kazimierskiego, pana starostę odolanowskiego, pana Mikołaja Thomickiego. A z strony zaś Wielkiego Księstwa Litewskiego iego mość pan Radziwiłła marszałka dworskiego i księdza Pruńskiego, wojewodzica kijowskiego. Którym około ich drogi, sprawy, też my naukę dali, aby się wielkimi pocztą, niepotrzebnymi sługami albo zgraiami, ktoremi się one kraie brzydzą, nie okładali. Iego mość biskup nie ma mieć więcej sług osob celniejszych, iedno dwanaście, okrom kuchni i masztele; pan wojewoda iego mość dziesięć, panowie kasztelani po ośmi, a drudzy od rycerstwa po czterech, coby naskromniej być mogło. A żeby się co naprędzej na tę drogę wybierali, a wszyscy żeby się do Międzyrzecza na pogranicze **ad primam Iulii** [1 VII 1573] ziechali, a potem wszyscy spoinie na miejsce do Pana naszego zgodnie, cicho, uczciwie, iako się godzi iechali. Tam będąc, **dignitatem** narodu naszego we wszystkim aby przestrzegali, ieden bez drugiego do Pana **ad privatas audientias** aby się nie ubiegali, ani sobie i komu innemu u niego nie iednali, chyba społem wszyscy, albo

z wiadomością starszych, a starali się o to, iakoby co naprędzej Pana do nas szczęśliwie przyprowadzili. Będą też mieli ci posłowie nasze, zwłaszcza iego mość ksiądz biskup poznański, a pan międzyrzecki, komorniki gotowe i pośpieszne ludzie, dla oznajmienia potrzeb i wszelakich przypadków znacznych tu do Korony, ieśliby się iakie przytrafiły, o których mają dawać znać naprzód do iego mości księdza arcybiskupa gnieźnieńskiego, iako **ad primate Regni**. Do którego dla rady i ratunku każdej potrzeby przydawamy z Małej Polski ich mości pana wojewodę krakowskiego, pana wojewodę sandomierskiego; z Wielkiej Polski ich mości księdza biskupa kujawskiego, pana wojewodę łęczyckiego, pana wojewodę brzeskiego; a z strony Wielkiego Księstwa Litewskiego ich mości pana wojewodę wileńskiego, pana starostę żmudzkiego i pana trockiego. Do których iego mość ksiądz arcybiskup ma oznajmiać tak poselstwa z cudzych ziem iako wszelakie inne przypadki, ktoreby na Koronę przyść miały, porozumiawszy się z drugimi pany około siebie bliskimi, a oni naidą obyczaj, iakoby swe sentencyje i rady z jego mością księdzem arcybiskupem mieli znaszać, a wszytkiemu radę i ratunek dać, bądź też sami przez się, bądź przez sekretarze swe. Na przywitanie zaś i przyięcie Króla lego Miłości tu na granicach we Gdańsku naznaczyliśmy ich mości księdza biskupa kujawskiego, pana wojewodę łęczyckiego, pana wojewodę brzeskiego, pana wojewodę inowrocławskiego, pana wojewodę rawskiego i pany wojewody pruskie, a przy tych pana gdańskiego. A iż przed koronacją ma być w Krakowie pogrzeb ciała Króla lego Miłości Pana naszego zmarłego, tedyśmy też dla uczciwości prowadzenia iego na ten pogrzeb naznaczyli ich mości księdza biskupa płockiego i łuckiego, pany wojewody smoleńskiego, brzeskiego, podlaskiego i pana trockiego, a dwór przy tym ma prowadzić Królowę lej Miłość. Zaś mają prowadzić stąd ku pogrzebu iego mość ksiądz biskup chełmski, pan wojewoda kaliski, pan czerski, na co ich moście każdy wedle tego postanowienia i oznaczenia ku swemu czasu będzie się powinien gotować i temu dosyć uczynić bez wszelakiej odmowy i odwłoki. Dla którego ważności pieczęci swe do tego listu kazaliśmy przycisnąć.

Dan w Warszawie na walnym sejmie koronnym dnia dwudziestego Maia roku Pańskiego tysięcznego pięćsetnego siedmdziesiątego trzeciego.

VII. ARTYKUŁY HENRYKOWSKIE [17 MAJA 1573 R.]

Rady koronne, rycerstwo i stany wszelakie Korony Polski i litewskiego narodu, także wszytkich innych państw do Korony należących, to sobie u nas warowali, a my ustawiamy i za prawo wiecznie mieć chcemy^a.

[1.]^b Iż za żywota Naszego My i potomkowie Nasi Królowie Polscy i ciż Wielkie Książęta Litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckie, żmudzkie, kijewskie, wołyńskie, podlaskie, i[n]fląckie i innych państw, nie mamy mianować ani obierać, ani obierania iakiego składać żadnym sposobem, ani kształtem wymyślonym króla na państwo sukcesora Naszego sadzać. A to dlatego, aby zawždy wiecznymi czasy po ześciu Naszym i potomkow Naszych wolne obieranie króla zostawało wszem stanom koronnym. Dlatego i tytułu **heredis** używać nie mamy, ani potomkowie Nasi Królowie Polscy.

[2.] A iż w ty zacny Koronie narodu polskiego i litewskiego, ruskiego i inflanckiego i innych iest niemala **dissidentis in religione**, przestrzegając na potym iakich sedycej i tumultów z ty przyczyny rozerwania albo niezgody w religii, warowali to sobie niektórzy obywatele koronni konfederacją osobliwą, że w ty mierze in **causa religionis** mają w pokoju być zachowani. Którą My im obiecuiemy w cale trzymać czasy wiecznymi.

[3.] A w sprawach koronnych, które się dotykać będą osoby Naszy i dostojęństwa Naszego, poselstw do cudzych krajów wysyłania i cudzych także poselstw słuchania i odprawowania, wojsk iakich albo żołnierzow zbierania, albo przymowania My i potomkowie Nasi nic zaczy-

^a A. Przyboś i R. Żeleński (*Diariusz poselstwa polskiego do Francji, s. 176-181*) zamieścili w przypisach tekstowych wszystkie odmianki występujące w MK, t. 112, k. 12a i nn. Uwzględniamy tu ważniejsze z nich.

^b Numeracja przepisów dodana została przez wydawców.